

17 maj 1946

Det är lätt att kritisera Engbergs uttalanden i teoretiska sammanhang: hans ståndpunkter var icke alltid klara, på åtskilliga områden bytte han ståndpunkt, och han förfäktade varje åsikt med samma säkerhet som den föregående. Viktigare är att summera några väsentliga intryck som Engberg som ideolog och personlighet ger vid en förnyad läsning av hans skrifter. När det gäller de stora riktpunkterna för hans arbete förmärks ingen tveksamhet och inga skiftningar. Han var och förblev humanist: människornas utveckling till självständighet, intellektuell mognad, fördragsamhet och kultur var hans i otaliga formuleringar angivna mål. En demokrati som omfattade politisk frihet likaväl som majoritetsstyre var huvudpunkten i det politiska programmet. Engberg bekämpade därför lika lidelsefullt kommunism och nazism. Han visade sin personliga halt genom att främst angripa den för tillfället farligaste fienden, kommunismen då den syntes hota den svenska demokratin, nazismen när Hitler stod på höjden av makt; han valde icke den lättare utvägen att angripa blott den ofarliga eller besegrade fienden. Han gjorde sig skyldig till många överilningar och orättvisor, men bakom dem skymtade man ett starkt temperament, icke agg och elakhet. Fåfänga och demagogi var honom icke främmande, men väl det andliga högmod som räknas till dödssynderna; från detta räddades han genom sin oro, sin värme, sin känsla av att vara "en människa, en lump, ett lappri".

Det av Rolf Edberg gjorde urvalet ur Engbergs tal är enligt min uppfattning i huvudsak gott; jag har tidigare haft anledning att genomgå större delen av Engbergs produktion. Vad som främst saknas är Engbergs större teoretiska skrifter; av utrymmesskäl har de måst vika. Skärpan i Engbergs angrepp på kristendom och kyrka samt hans försvarsfientlighet i början på 1930-talet framgår ej heller alldeles klart av de medtagna artiklarna.

Herbert Tingsten

Litteratur och politik

ETT GENMÅLE.

Utän avsikt eller önskan att komma i polemik med professor Tingsten på grund av hans recension den 12 maj av min bok "Ledmotiv 1939-1946", skulle jag gärna vilja framhålla följande:

1. Professor Tingsten diskuterar av samtliga sexton uppsatser bara en enda, den om Lawrence (1939). Han avvisar frågan om vart Lawrence politiskt hörde hemma som "meningslös". Det är kanske en överdrift. Även för professor Tingsten existerar ju det känslomässiga sambandet mellan poeten och politiken som ett verkligt problem. Visserligen kan man i några viktiga avseenden inte komma till ett entydigt resultat, bl. a. därför att Lawrence lämnar olika svar under skilda perioder av sin rastlösa — fast inte nyckfulla — personliga utveckling, något som jag också tagit hänsyn till. Min egen studie bygger för övrigt inte bara på citat, utan även och framför allt, som professor Tingsten också framhåller, på en analys av Lawrences hela ideologiska utveckling. Jag uttrycker mig heller inte utan reservationer; det heter i den nämnda artikeln bl. a.: "Den aristokratiska principen förbindes alltså med ledartanken. Man kan inte neka till likheten med fascismen". Men det är riktigt att jag sammanfattande likväl hävdar: "Från både nazism och fascism skiljer han sig genom sitt negativa förhållande till nationalism och militarism". Kan man förneka detta?

2. Mitt huvudsakliga syfte har inte, som professor Tingsten synes anta, varit att debattera förhållandet mellan litteratur och politik. "Ledmotiv" är i stället ett försök att från en demokratisk synpunkt söka belysa och analysera några olika problem (politiska och pedagogiska, filosofiska och litterära), som under kriget fått aktualitetsintresse. Professor Tingstens recension säger därför — enligt min uppfattning — inte mycket om bokens väsentliga innehåll.

3. Antiklimax. Professor Tingsten har — även enligt min uppfattning — rätt däri att omtrycket av ett par polemiska artiklar är diskutabelt. Jag kan inte ta utrymme i anspråk med att redovisa de skäl som likväl bestämde mig för att göra det. Det bör däremot uttryckligen framhållas att bokförläggare Kaj Bonnier i ett fall ytterst ogärna lämnade sitt medgivande, nämligen beträffande min i och för sig mycket befogade uppgörelse med ett annat förlag.

Melker Johnsson

SVAK

1. Vad jag invänder mot dr Johnsson är inte i och för sig att han fritar Lawrence från fascism och nazism. Min mildt utformade kritik gäller tendensen att hela tiden begagna de vanliga politiska klichéerna för att känneteckna Lawrence. Då dr Johnsson hävdar Lawrences "negativa förhållande till nationalism och militarism" är detta ett gott exempel på vad jag avser. Lawrence uttalade sig stundom, som den av mig citerade sat-

sen ur "Apocalypse" visar, som nationalist, stundom i motsatt riktning, men att kalla honom nationalist eller antinationalist synes mig vara en otillbörlig förenkling och förgrovnig. Detsamma gäller hans militarism. Naturligtvis bör han inte betecknas som militarist. Men hur föga givande hela detta sätt att resonera är belyses av att enligt dr Johnsson Lawrences främsta skäl mot kriget var att han ansåg privata mord överlägsna som stimulans och därför ansåg kriget bottna i en "överdriven pacifism", ett undertryckande av den individuella kampinstinkten.

2. Jag har om dr Johnssons bok fällt vissa allmänna omdömen och så till vida behandlat boken i dess helhet. Endast en uppsats har jag emellertid närmare diskuterat; jag skulle gärna ha upptagit alla de andra, men kunde inte rimligen skriva åtskilliga spalter om denna bok. Någon enhetlig synpunkt uppbrår enligt min mening icke boken; jag finner uppsatserna i hög grad disparata.

3. Ett uttryck i min recension kan kanske missuppfattas: Orden om att dr Johnsson alltför ofta faller ned i klichéer. Därmed har jag icke karaktäriserat dr Johnsson som klichéänkare; även i denna bok gör han träffande och självständiga reflexioner. Vad jag velat säga är att den utgivna essäsamlingen icke helt synes fylla de anspråk som dr Johnsson lyckats vänja sina läsare att uppställa.

Herbert Tingsten